



Hudeyde'den
bir görünüş –
Yemen

Bundan dolayı burayı topa tuttular ve karargâhla askerî hastahaneyi tahrip ettiler. Bu bombardıman sonucunda halk evlerini bırakıp bir müddet civardaki köşklere sığındı. I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz saldırılarına mâruz kalan şehrin önceleri 40.000 civarında olan nüfusu 2000'lere kadar düştü. Aralık 1918'de Hudeyde Limanı'na gelen İngilizler, otuz kırk kişiden ibaret bir Osmanlı birliğinin koruduğu şehri hiçbir direnişle karşılaşmadan işgal ettiler. Tihâme bölgesindeki halk, özellikle Hudeyde'de bulunan tüccarlar Türkler'in yeniden idareyi ele geçirmelelerini istediler ve yaklaşık iki yıl bunu gerçekleştirmek için gizlice gayret gösterdiler.

1921'de Asîr Emîri Seyyid Muhammed b. Ali el-İdrîsî'nin, onun 1923'te ölümünden iki yıl sonra da İmam Yahyâ'nın kontrolüne geçen Hudeyde bu dönemde ticarî merkez olma özelliğini korudu. 1934 yılında bir müddet Suûdîler'in işgalinde kalan şehir, aynı yıl İmam Yahyâ'nın Suûdî Kralı Abdülazîz'le yaptığı Tâif Antlaşması gereğince Yemen'e geri verildi. Bundan sonra geniş bir imar faaliyeti başlatıldı. İkili ilişkiler sonucu 1948'de San'a-Hudeyde yolu Çin'in, liman tesisleri de Sovyetler Birliği'nin katkılarıyla inşa edildi. 1970'li yıllarda Hudeyde deniz trafiğinin en yoğun olduğu limanlardan biri haline geldi.

Osmanlılar zamanında bölgede yaşayan ahalinin çoğunluğu Şâfiî, Hanefî ve Hanbelî mezhebiniydi. Osmanlı hâkimiyetinin son zamanlarında İngiltere, Fransa ve Yunanistan'ın Yemen'deki konsoloslukları burada bulunuyordu. Endüstri tesislerinin de yer aldığı Hudeyde bugün Yemen Cumhuriyeti'nin dördüncü büyük şehri olup 1986'daki tahmini nüfusu 155.000'dir. Şair ve edip Câbir Rızk ile Benî Matîr, Benî Ehdal ve Benî Mükerrrem gibi âlimlerin yetiştiği aileler de Hudeyde'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-'Ukûdû'l-lâ'li'li'* (trc. J. W. Redhouse), London 1907, II, 243; İbn Mâcîd, *el-Fevâ'id: Arab Navigation in the Ocean Before the Coming of the Portuguese* (trc. G. R. Tibbets), London 1981, s. 226, 227, 255, 420; M. Niebuhr, *Travels Through Arabia* (trc. R. Heron), Edinburgh 1792 → Beyrut, ts., I, 279-280; Ahmed Râsîd, *Târîh-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, II, 308-309; Ahmed b. Ahmed en-Nu'mî, *Havliyyâtü'n-Nu'mî et-Tihâmiyye min târîhi'l-Yemeni'l-hadîs* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1987, tür.yer.; İsmâil, *Yemen Vilâyetinin Ahvâli*, İÜ Ktp., TY, nr. 4663, s. 148-153; Rüşû Paşa, *Yemen Hâtıratı*, İstanbul 1327, s. 2; Nûreddin Bey, *Yemen Lâ-yihâsı*, İstanbul 1327, s. 7, 9, 35; Hüseyin b. Ahmed el-Arşî, *Bülûğu'l-merâm fî şerhi miski'l-hitâm*, Kahire 1939, s. 72, 88, 92, 94, 95; Zeki Ehiloğlu, *Yemen'de Türkler*, İstanbul 1952, tür.yer.; L. O. Schuman, *Political History of the Yemen at the Beginning of the 16th Century*, Amsterdam 1961, s. 18-19; a.mlf., "Al-Hudaydah", *EI²* (İng.), III, 539-540; Asaf Tanrıktut, *Yemen Notları*, Ankara 1965, s. 28, 43, 58, 94, 119, 167; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, İstanbul 1974, s. 139; R. J. Gavin, *Aden under British Rule 1839-1967*, London 1975, bk. İndeks; J. E. Peterson, *Yemen the Search for a Modern State*, London 1982, tür.yer.; E. Macro, *el-Yemen ve'l-garb* (trc. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1407/1987, tür.yer.; Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, *Mîetü 'âm min târîhi'l-Yemeni'l-hadîs*, Dimaşk 1408/ 1988, tür.yer.; İbrâhim Ahmed el-Makhafî, *Mu'cemü'l-büldân ve'l-kabâ'ili'l-Yemeniyye*, San'a 1988, s. 162-163; İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İşyanları*, İstanbul 1989, s. 64, 72; P. Hamalainen, *Yemen*, Paris 1989, s. 143-159; J. Baldry, "Ehemmu'l-ehdâs fî târîhi'l-Hudeyde" (trc. Muhammed İzzî v.dğr.), *el-İktîl*, I/3-4, San'a 1981, s. 63-72; a.mlf., "Al-Hudaydah and the Powers During the Saûdî-Yemeni War of 1934", *Ar.S*, sy. 6 (1985), s. 37-51; a.mlf., "The Early History of the Yemeni Port of al-Hudaydah", *a.e.*, sy. 7 (1985), s. 37-41; a.mlf., "The British Military Administration of Al-Hudaydah, Yemen-December 1918 to January 1921", *ZDMG*, CXXXV (1985), s. 241-287; İdris Bostan, "Muhammed Hilâl Efendi'nin Yemen'e Dair İki Lâ-yihâsı", *Osm.Ar.*, sy. 3 (1982), s. 301-326; "Hudeyde", *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1933-1934; Besim Darkot, "Hudeyde", *İA*, V/1, s. 579-581; Mu'cim el-Makhafî, "el-Hudeyde", *el-Mevsû'atü'l-Yemeniyye*, San'a 1412/1992, I, 355-356.



RIZA KURTULUŞ

HÜDİLER

(بنو هود)

Sarakusta (Saragossa)
merkez olmak üzere
Endülüs'ün kuzeyindeki
Sağrîla'lâ (Aragon) bölgesinde
hüküm süren
bir Arap hânedanı
(1039-1146).

Hânedanın kurucusu, fetih yıllarında Endülüs'e yerleşen Arap asıllı Benî Hûd ailesine mensup Emevî kumandanlarından Süleyman b. Hûd'dur. Endülüs Emevî Devleti'nin yıkılmasının ardından baş gösteren siyasî parçalanma sırasında Tüccîbîler'in yönetiminde bulunan Lâride (Lérída), Tutîle (Tudela) ve Sarakusta'yı zapt ederek Hûdîler adıyla bir devlet kuran Süleyman b. Hûd, Müstâîn-Billâh unvanı ile mülûkû't-tavâifin hepsinden önce halifeliliğini ilân etti (431/1039); arkasından da topraklarını genişletmek için hristiyanların desteğini sağlayarak Tuleytula'da (Toledo) hüküm süren Zünnûnîler'le savaştı. Hâkimiyeti altındaki toprakları beş oğluna paylaştırdıktan sonra 438 (1046) yılında öldü.

Süleyman b. Hûd'un topraklarını oğulları arasında paylaştırması çok geçmeden kardeşlerin birbirine düşmesine sebep oldu. Neticede Sarakusta'ya hükmeden Ahmed el-Muktedir-Billâh, kardeşlerini sıdirmeyi ve Yûsuf'un elinde bulunan Lâride dışındaki toprakları hâkimiyeti altına almayı başardı. Bir ara Yûsuf, kardeşi Ahmed'in sert idaresi sebebiyle halk arasında beliren hoşnutsuzluktan yararlanarak sözü edilen toprakların büyük bir kısmını ele geçirip el-Muzaffer lakabıyla halifeliliğini ilân ettiyse de bu durum uzun sürmedi. Çünkü Ahmed'in hristiyan krallıkların desteğini sağlaması üzerine Yûsuf'un kendilerini savunamayacağını anlayan halk, eski halifenin müttefikleriyle birlikte kendilerine zarar vereceği endişesine kapılarak tekrar ona bağlılığını bildirdi. Ahmed'in asıl amacı kendi topraklarını muhafaza etmek ve fırsat buldukça genişlemektir. Bunu gerçekleştirmek için şartlara göre değişen esnek bir siyaset takip etti. Bir taraftan komşu melikler aleyhine topraklarını genişletmeye çalışırken bir taraftan da İspanyollar'la ittifak yapmaktan geri durmadı. Bu şekilde Âmirîler'in elindeki Turtûşe (Tortosa) ve Dâniye'yi (Denia) topraklarına kattı. Aragon Krallığı'nın öncülüğünde oluşturulan ve papalık tarafından da desteklenen bir Haçlı ordusunun 456'da (1064) is-

tilâ ettiği Berbeşter (Barbastro) şehrini ise diğer meliklerin desteğini sağlayarak geri aldı (457/1065).

Ahmed el-Muktedir-Billâh'ın yerine geçen oğlu Yûsuf el-Mü'temen (1082-1085) devlet adamı olmaktan çok âlimliğiyle tanınmıştır. Halefi Ahmed el-Müstâîn-Billâh döneminde (1085-1110) Murâbıtlar'ın 483 (1090) yılından itibaren mülûkû't-tavâife son vererek Endülûs'ü kendilerine bağlama teşebbüsüne girmeleriyle Hüdîler'in varlığını tehdit eden önemli bir tehlike ortaya çıktı. Ahmed el-Müstâîn topraklarını muhtemel bir istilâdan kurtarmak için Murâbıtlar'a mal ve para teklif etti; onlar da hem Hüdî topraklarının uzaklığını hem de Ahmed el-Müstâîn'in komşusu hristiyan krallarla ittifak yapabileceği ihtimalini göz önünde tutarak bu teklifi kabul ettiler. 1096'da Veşka (Huesca) üzerine yürüyen hristiyanlar Hüdî kuvvetlerini ağır bir bozguna uğrattıktan sonra Sarakusta'ya yöneldiler; ancak Murâbıtlar bölgeye bir ordu gönderince geri çekilmek zorunda kaldılar.

Murâbıtlar, 495 (1102) yılında Belensiye'yi (Valencia) zaptederek Hüdîler'le aralarındaki coğrafi uzaklığı nisbeten kapatırsa da İspanyol krallıklarıyla karşılaşmaktan çekindikleri için bu sırada onları tehdit etmekten uzak durdular. Ahmed el-Müstâîn-Billâh'ın ölümünden (1 Receb 503/24 Ocak 1110) hemen sonra bir Murâbıt ordusu Belensiye'den Sarakusta'ya doğru harekete geçti. Bunun üzerine onları karşılamaya çıkan Hüdîler'in ileri gelenleri, Sarakusta'nın kuşatılması halinde yeni emir Abdülmelik İmâdüddevle'nin İspanyollar'la iş birliği yapabileceği hususunda ordu kumandanını ikna ederek geri dönmesini sağladılar. Fakat bu gelişmeye rağmen İmâdüddevle İspanyollar'la temas kurdu; Sarakustalılar da onu din düşmanlarına meyletmek şeklinde değerlendirdikleri bu tavrından dolayı şehirden kovdular ve Murâbıtlar'ı yönetimi devralmaları için davet ettiler. Böylece Hüdîler'in istiklâli sona ermiş oldu. Ancak bu gelişme Hüdî hânedanının siyasî hayattan tamamen çekilmesi demek değildi. Zira Aragon Kralı I. Alfonso, 512'de (1118) Sarakusta ve Lâride'yi kuşattığında Rûta'ya (Rota) yerleşmiş bulunan İmâdüddevle de beraberindeydi. Onun ve bu arada papalığın yardımlarının bir neticesi olarak Sarakusta, halkın uzun süren mukavemetine rağmen büyük çapta can ve mal kaybından sonra Aragon Krallığı'nın hâkimiyetine geçti. İmâdüddevle'nin oğlu Ahmed el-Müstân-

sır-Billâh ise kendisine Tuleytula civarında bir iktâ verilmesine karşılık Rûta'dan ayrılacağını ve Murâbıtlar'ın Endülûs'ten çıkarılması hususunda yardımcı olacağını vaad ederek Kastilya (Castilla) Kralı VIII. Alfonso'nun himayesine girdi (534/1140). Birkaç yıl sonra Endülûs'te Murâbıtlar'a karşı başlatılan genel isyanda (539/1144) önemli rol oynayan Ahmed el-Müstânsır, Cincâle'de (Chinchilla) hristiyanlarla yaptığı bir savaşta yenildi ve şehid düştü (20 Şâban 540/5 Şubat 1146); böylece Hüdî hânedanı son buldu.

625 (1228) yılında Endülûs'te Muvahhidler'e karşı başlatılan isyanlar sırasında Hüdîler'in ismi yeniden duyulmaya başladı. Bu aileden olduğunu iddia eden Muhammed b. Yûsuf b. Hûd (İbn Hûd), Mürsiye'de (Murcia) ayaklanarak istiklâlini ilân etti ve Abbâsîler'in siyah renkli bayrağını kullanmak suretiyle bu devlete bağlılığını bildirdi. Üzerine gönderilen iki Muvahhid ordusunu yendikten sonra Mürsiye halkını kendine biat ettirdi. Hemen ardından da Kurtuba (Cordoba), Gırnata (Granada) ve İşbiliye'yi (Sevilla) zaptederek Endülûs'ün büyük bir bölümünü hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra ordusunu güçlendirmek için halkın ödediği vergileri arttırma yoluna gitti; fakat bu tedbir onun halk nazarındaki itibarının ağır bir şekilde zedelenmesine sebep oldu. Bu arada İbn Hûd, Belensiye'ye hücum eden Zeyyân b. Merdenîş, Arcûne'de (Arjona) ayaklanan Nasrîler'in kurucusu Muhammed b. Yûsuf b. Nasr (Gâlib-Billâh) ve Kastilya Kralı III. Ferdinand ile de mücadele etmek zorunda kaldı. Sonunda Ceyyân (Jaén) ile Vâdişâ'ı (Guadix) Muhammed b. Nasr'a bırakırken Kastilya kralına da 1000 dinar haraç ödemeyi kabul etti. Bunun ardından İbn Hûd'un hükümdarlığı fazla sürmedi. Kurtuba 633'te (1236) Kastilya kralı tarafından istilâ edildi. Öte yandan Muhammed b. Yûsuf b. Nasr bir süre sonra Meriye (Almeria) ve Gırnata'yı zaptetti; Meriye'nin zaptı sırasında (635/1238) şehir savunan İbn Hûd da öldürüldü ve onun ölümüyle Hüdîler'in siyasî hayatları tamamen son buldu.

Hüdîler döneminde ilim adamlarına büyük değer verilmiştir. Hânedan mensuplarının bizzat kendileri ilim tahsil etmiş kimselerdi; bunlar arasında özellikle Ahmed el-Muktedir ve Yûsuf el-Mü'temen zikredilebilir. Sarakusta XI. yüzyılda felsefe ve matematik çalışmalarının merkezi haline geldi; meşhur filozof İbn Bâcce bu şehirde yetişti. Hem fakih hem fi-

lozof hem siyaset tarihçisi olan İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî de hayatının önemli bir bölümünü burada geçirdi. Bu âlimin siyasetnâme türünde kaleme aldığı *Sirâcü'l-mülûk* adlı eserindeki nazariyelerini, esas itibarıyla Hüdîler döneminde şahidi olduğu siyasî ve içtimai hadiselerle dayandırdığı anlaşılmaktadır. Sarakusta aynı zamanda bir edebiyat merkezi idi. Ebû'l-Vefid İbnü'd-Debbâğ, Ebû'l-Vefid el-Bâcî, İbn Ammâr el-Mehrî ve yahudi asıllı Hasdai ile İbn Kallâs burada yetişen muhaddis, edip ve şairlerdendir. Ayrıca Sarakusta, hristiyan krallıklarına olan coğrafi yakınlığı ve bunlarla Hüdîler arasında sık sık kurulan ittifaklar sebebiyle canlı bir kültürel ve ekonomik alışverişe de sahne teşkil ediyordu; Endülûs kültürünün bazı unsurları bu şehir kanalıyla Avrupa'ya geçmiştir.

HÜDÎ EMİRLERİ

Süleyman el-Müstâîn-Billâh	431 (1039)
Ahmed el-Muktedir-Billâh	438 (1046)
Yûsuf el-Mü'temen	475 (1082)
Ahmed el-Müstâîn-Billâh	478 (1085)
Abdûlmelik İmâdüddevle	503 (1110)
Ahmed el-Müstânsır-Billâh	524-540 (1130-1146)

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kerdebüs, *Târîhu'l-Endelûs* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî), Madrid 1971, s. 117-119; Abdülvehid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib* (nşr. M. Saîd el-Uryân – Muhammed el-Arabî), Dârülbeyzâ 1978, s. 106-108; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hule'tü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1963, II, 246-254; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1964, II, 438; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 225-227, 254-255; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. M. Ebû Dîf), Fas, ts., s. 169; İbnü'l-Hatib, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 174, 176, 280-286; a.mlf., *el-İhâta*, II, 405; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 163-164; Makkarî, *Nefhu't-tib*, IV, 441, 449-454; Is. de las Cagigas, *Los Mozarabes*, Madrid 1948-49, II, 453; Ahmad Badr, *Los Banû Nasr*, Madrid 1964, s. 6; a.mlf., *Târîhu'l-Endelûs*, Dimaşk 1983, s. 72-74, 233-234, 337-338, 345-346; Anwar G. Chejne, *Historia de España Musulmana*, Madrid 1980, s. 85-86, 91-92; Hüseyin Münis, *Târîhu'l-Mağrib ve'l-Endelûs*, Kahire 1980, s. 366-368; Abdurrahman Ali el-Haccî, *et-Târîhu'l-Endelûsî*, Beyrut 1983, s. 355-356; R. Dozy, *Historia de los Musulmanes Españoles*, Madrid 1984, III, 257, 291; IV, 20, 197-198, 209; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 85, 87-89, 94, 96-97, 107, 120, 126, 128, 143, 148; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelûs: el-âşrû's-şânî: düvelü't-tavâ'if*, Kahire 1408/1988, s. 264-296; D. M. Dunlop, "Hüdids", *EP* (İng.), III, 542-543.

